

מעבדני יום טוב

עיונים וביאורים
בסוגית 'מתן תורה'

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת זמן מתן תורתנו, חג השבועות הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'מעדני יום טוב' - ג, אשר בו נלקטו עיונים וביאורים נבחרים מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש צוקללה"ה נבג"מ זיע"א, בעניני חג השבועות. הביאורים שלפנינו הם על מאמרי חז"ל בסוגיא דמתן תורה (שבת פו, ב ואילך). קונטרס זה הנו השלישי היו"ל על ידינו בשנים האחרונות בקשר לסוגיא זו ובעז"ה עוד חזון למועד להוציא לאור עוד מביאוריו של רבינו על הסוגיא.

ביום א' דחג השבועות הוא יום ההסתלקות וההילולא של מרן אור שבעת הימים רבנו ישראל בעל שם טוב זי"ע ועכ"א. בקובץ זה מביארים ענינים רבים באורה המופלא של תורת החסידות, אשר זכינו לגילוי ופרסומה ע"י כ"ק הבעש"ט זי"ע. תקוותנו אשר עת רצון וסגולה זה יעורר רבים מאחב"י להוסיף אומץ ומשנה תוקף בלימוד תורת הבעש"ט ותלמידיו הק' לדורותיהם.

וזאת למודעי: הביאורים לא הוגהו גם במקורם ע"י רבנו, ובקונטרס זה בדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר-מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור, וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבנו. ופשוט שמחמת עומק המושג וקוצר דעת העורכים, יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והן על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקור הדברים (כפי שנסמנו ברשימת המקורות שבתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

תפילותינו לבורא עולם, שישמע קול תחינת עמו, ויחיש ביאת גואלנו, וזכות הוספה זו בלימוד תורת החסידות תעמוד לנו, כהבטחת מלך המשיח למורנו הבעש"ט (כתר שם טוב בתחילתו) אשר "לכשיפוצו מעינותיך חוצה" אזי "קאתי מר", במהרה בימינו, אמן.

בברכת התורה,
מבין אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office

1469 President St. #BSMT

Brooklyn, NY 11213

United States

(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה:

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי', הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב דוב בער דלוון,
הרב שלום חריטונוב, הרב לוי יצחק זילברשטרום, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב

תוכן הענינים

הוסיף יום אחד מדעתו ☞ שבת פז, ב - פז, א

5. מדוע ה'הלכה היא ש"בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות"?
ע"פ תורת מנחם ח"ג עמ' 128 ואילך

6. מהי החביבות של היום שלאחרי מתן תורה דוקא?
ע"פ תורת מנחם חכ"ו עמ' 21 ואילך

כאשר צוץ במרה ☞ שבת פז, ב

8. מדוע בענין רשות הרבים נכללים בני נח במ' ריבוא?
ע"פ אגרות קודש ח"ט - ב'תרנ"ד, ב'תשפ"ו, ב'תתקל"ו

אוריאן תליתאי לעם תליתאי ☞ שבת פח, א

9. משמעות מספר "ש"ש" במתן תורה
ע"פ תורת מנחם ח"י"ז עמ' 11 ואילך

מודעא רבה לאורייתא ☞ שבת פח, א

11. מדוע יש "מודעא רבה לאורייתא" והרי "תלמודו זוכין זביני' זביני"?
ע"פ תורת מנחם ח"ח עמ' 232 ואילך

בתחילה יראה ולבסוף שקטה ☞ שבת פח, א

13. איך יתכן שקיים העולם תלוי ב"קבלת התורה" והרי העיקר הוא "קיום" התורה? ...
ע"פ תורת מנחם חכ"ג עמ' 69 ואילך

בשעה שהקדימו נעשה לנשמע ☞ שבת פח, א

14. מדוע ציוותה תורה גם על דברים שהיונו מקיימים כל"י ציווי התורה
ע"פ תורת מנחם חט"ו עמ' 57 ואילך

15. מדוע נאמר "שרפו ידיהם מדברי תורה" ולא "שרפו ראשם" או "מוחם"?
ע"פ תורת מנחם ח"ד עמ' 78 ואילך

אמר הקב"ה למשה חזור להן תשובה ☞ שבת פח, ב - פט, א

17. מדוע לא ענה הקב"ה להמלאכים אלא אמר למשה שיענה להם?
ע"פ תורת מנחם ח"ח עמ' 225 ואילך

אב ואם יש לכם ☞ שבת פט, א

18. כיבוד אב בבני נח
יעויין לקוטי שיחות ח"ה עמ' 154-160, חל"ו עמ' 95

19. כבוד ההורים - כבוד הקב"ה
יעויין בארוכה לקוטי שיחות חל"ו עמ' 90 ואילך

הר שירדה שנאה לעכו"ם עליו ☞ שבת פט, א

20. שנאה כהכנה ללימוד התורה - מדיענ
ע"פ תורת מנחם תש"ג עמ' 241 ואילך

הוספה ☞ תורת חיים

22. "נעשה ונשמע" במצוות ובלימוד התורה.....

ת"ר בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות
לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו . . אומר
לך ר' יוסי יום אחד הוסיף משה מדעתו
(שבת פו, ב - פז, א)

מדוע ההלכה היא ש"בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות"?

בנוגע ליום בו ניתנה התורה, ישנה מחלוקת בגמרא: לדעת חכמים "בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל", ולדעת רבי יוסי "בשבעה בו". דלדעתו של ר' יוסי בד' סיון נאמר למשה לפרוש בד' והוא "הוסיף יום אחד - ו' בסיון - והסכים הקב"ה לדעתו" (פרש"י שבת שם), ולכך מתן תורה היה ביום שלאחריו, ז' בסיון.

והנה נפסק להלכה כדעת רבנן, שלכן בששי בסיון דוקא אנו חוגגים את "זמן מתן תורתנו".

ולכאורה יש להבין: מבואר בכ"מ (ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1028 וש"נ) החשיבות בעבודת האדם דוקא - העבודה בכח עצמו, שלכן "חמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה" (ראה סנהדרין פח, ב) - ואם כן היה מתאים שההלכה תהיה כדעתו של רבי יוסי ש"הוסיף משה יום אחד מדעתו", ובכך תודגש מעלתו המיוחדת של עבודת האדם בכח עצמו?!

והעניין הוא, דההדגשה במתן תורה היא דוקא על דרגת הקדושה הנעלית שנמשכה מלמעלה, וזאת ללא עשייה ופעולה של האדם בעצמו.

דהנה איתא במדרש (תנחומא וארא טו. שמות רבה פ"ב, ג), שעד מתן תורה היתה הגזירה ש"תחתונים לא יעלו לעליונים ועליונים לא ירדו לתחתונים", היינו שלא יהיה קשר וחיבור בין הקדושה האלוקית לנבראים התחתונים בעולם הזה, ובמתן תורה בטלה הגזירה ונוצרה האפשרות לחיבור ושליכות בין הקדושה דלמעלה לעוה"ז הגשמי, ע"י התורה והמצוות.

והנה חיבור בין שני דברים הפוכים נעשה ע"י מה שלמעלה משניהם, מכיון שדוקא מי שאינו מוגבל בגדר מסויים יכול לאחד ביניהם (ראה תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט ח"ג עמ' 57 וש"נ). ולכן רק ע"י שנמשכת קדושה ממדרגה נעלית יותר, שלמעלה מעלה הן מ"תחתונים" והן מ"עליונים", נעשה החיבור ביניהם. אם כן מובן שבמתן תורה - שבו הי' חיבור ה"עליונים" ו"תחתונים" - היתה המשכת קדושה נעלית מאוד, שלמעלה מעלה מגדר "עליונים" ו"תחתונים".

לכן לא יתכן שמתן תורה יהי תלוי בזה ש"הוסיף משה יום אחד מדעתו" – עבודת האדם מצד עצמו, מכיון שהמשכה נעלית כזו לא שייכת לעבודת האדם אלא היא מגיעה ונמשכת ברצונו של הקב"ה לבד.

והנה, מכיון שדרגת הקדושה שנמשכת במתן תורה היא ממדרגה נעלית מעבודת האדם, ואין ערך כלל למעשי האדם, לכן יוצא מזה לאידך גיסא יתרון ומעלה: גם מי שנמצא בדרגה נמוכה ומצבו הרוחני ירוד, באפשרותו להיות שייך ללימוד התורה, מכיון שאין זה משנה מהי דרגתו.

וזהו ההוראה למעשה מעניין זה, דבנוגע ללימוד התורה אל לו לאדם להתחשב במצבו הרוחני ולחשוב לעצמו האם הוא ראוי, והאם הוא צריך לעשות הכנות בנפשו לפני שניגש ללימוד, אלא עליו "לחטוף" כמה שהוא יכול בלימוד התורה ללא הכנות, ובלשון חז"ל: "חטוף ואכול חטוף ואישתי" (עירובין נד, א).

מהי החביבות של היום שלאחרי מתן תורה דוקא?

סיפר כ"ק אדמור הריי"ץ נ"ע (שיחת יום ב' דחה"ש תש"ד. סה"ש תש"ד ע' 135):

אצל הבעש"ט נ"ע היתה חביבות מיוחדת ליום ב' דחג השבועות, והיה עורך סעודה מיוחדת וכו'. ובטעם החביבות ביום ב' דחג השבועות דוקא, ביאר תלמידו המגיד נ"ע, שזהו לפי שיום זה הוא כ"ד השעות הראשונות שלאחר מתן תורה. ויש להבין מהו פשר חביבות זו, דוקא להזמן שהוא אחר מתן תורה, יותר מהזמן דמתן תורה עצמו?

ויש לבאר בזה:

מתן תורה היה גילוי נעלה ביותר של הקב"ה. אבל גילוי זה הגיע מצד הקב"ה, ולא על ידי עבודת האדם, וגם היה גילוי נעלה שלא יכלו ישראל להכיל גילוי נפלא ומרומם כל כך, שלכן ארז"ל (שבת פח, ב) "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני היאך קיבלו, הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם". היינו שמצד עצמם לא יכלו לשאת כנשמות בגוף את הגילוי דמתן תורה.

משא"כ לאחר מתן תורה, הנה "במשוך היובל המה יעלו בהר" (יתרו יט, יג), שנסתלק הגילוי וניתן מקום למציאות הנבראים, ועבודת האדם לאחר מתן תורה היא לזכך את מציאותו הפרטית ואת מציאות כללות העולם, ולהפכו למשכן ודירה לו יתברך.

עפ"ז יובן הטעם שעיקר החביבות היא לאחרי מ"ת תורה דוקא – ובשניים; הן מצד הנבראים והן מצד הבורא:

מצד הנבראים – כיון שהגילוי דמתן תורה הוא נעלה מכפי אשר יכולים הנבראים שאת, ועד שגילוי זה מביא לכך ש"יצתה נשמתן", הרי לא יתכן שיחבבו גילוי זה, ורק על העבודה ש"הם לא אחרי מ"ת לפעול שהגילוי דמ"ת יחדור בהם – ע"ז שייך ענין החביבות.

והמשל לזה – ממלך גדול, שבשעה שנמצאים בסמוך להמלך, אזי אין להללו ולספר בשבח, אלא על האדם לשתוק ולבטל עצמו כלפי המלך, וכל דבר שעושים צריך להיות ע"פ רשות, ועד שכל ביטוי של מציאות עצמו לפני המלך נחשב למרידה במלכות! ורק בשעה שעומדים בריחוק מקום ממנו, אז יש מקום לספר בשבח ורוממותו, ואז נחשב הדבר לשבח ולדבר חביב.

מצד הבורא – הכוונה העליונה היא שבני ישראל במציאותם הם, בתוך כלי גופם יקיימו התורה ויזככו את עצמם ואת העולם, שלכן לא ניתנה תורה למלאכי השרת. ואילו הגילוי דמ"ת שגרם ביטול הנבראים אינו תכלית המעלה, ולכן עיקר החביבות הוא לאחר מ"ת דוקא.

ההוראה מהאמור בעבודת האדם:

לכל אדם יש זמנים שונים; יש זמנים שמאיר אצל האדם אור ה', שקיום התומ"צ הוא בנקל ואין לו העלמות ונסיונות. אבל יש גם עתים שבאים לאדם נסיונות, ואינו רואה הצלחה בעבודת ה' וכו', שאז עלול הוא ליפול ברוחו.

וע"כ אומרים לו: ככל שעשוי להיות גודל הירידה והשינוי במצבו עתה – אין זה בערך כלל לגודל ריחוק הערך שבין הזמן דמתן תורה, שבו היה הענין ד"וירד ה' על הר סיני", והיו גילויים נעלים ביותר, לבין היום שלאחריו, שבו כבר לא היו גילויים אלו, ועניינו הוא עבודת האדם בכח עצמו. ואעפ"כ – עיקר החביבות היא דוקא ביום ב' דחג השבועות, כ"ד השעות שאחר מ"ת, מצד מעלת העבודה. ועד"ז בנדר"ד: דוקא בזמן של העלמות וכו', שאין נרגש באדם הגילוי מלמעלה, אלא עליו לעבוד בעצמו ובקושי – דוקא זמן זה ועבודה זו יש בה חביבות מיוחדת, ודוקא ע"י עבודה זו ביכלתו להגיע למעלה יותר מאשר ע"י גילוי אור מלמעלה.

וקמיפלגי בשבת דמרה דכתיב כאשר צוך ה'
א-להיך ואמר רב יהודה אמר רב כאשר צוך
במרה
(שבת פז, ב)

מדוע בענין רשות הרבים נכללים בני נח
בס' ריבוא?

בגדר רשות הרבים לענין שבת, סבירא להו לכמה ראשונים ש"כל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים" (לשון כ"ק אדמו"ר הזקן בשו"ע סי' שמה סי"א, וש"נ). ואף שמספר ששים רבוא הוא "כדגלי מדבר", שרק בני ישראל היו שם, מ"מ משמע בכ"מ מהאחרונים דבמספר ס' רבוא נכללים גם עכו"ם.

ויש לבאר הטעם לזה, דהנה על השבת נצטוו במרה, ובמרה – קודם מתן תורה, ה' לישראל דין "בני נח".

ואף שבנוגע לכל שאר המצוות שנאמרו קודם מתן תורה הנה הטעם לקיומן הוא רק מפני שנאמרו בסיני, ולא מה שנאמרו קודם מ"ת (ראה פירוש המשניות להרמב"ם ספ"ז דחולין, ומה שנתבאר בזה בלקו"ש ח"ח עמ' 49 הע' 6), מ"מ שונה מצות שבת בזה שלאחר מ"ת נאמר להם שישמרו את דיני השבת "כאשר צוך – במרה", והיינו, שעניני שבת שלאחר מ"ת הוגדרו לפי דיני השבת שבמרה.

ומכיון שקודם מ"ת היו ישראל בגדר "בני נח", וברשות הרבים שלהם גם בני נח בכלל, ממילא כן הוא גם לאחר מ"ת, שבששים רבוא נכללים גם בני נח. וק"ל.

**דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך
רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי
על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי
(שבת פח, א)**

מהי משמעות מספר "שלש" במתן תורה?

במסכת שבת איתא: "דרש ההוא גלילאה עלי' דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי (תורה נביאים וכתובים. רש"י) לעם תליתאי (כהנים לויים וישראלים) על ידי תליתאי (משה תליתאי לבטן) ביום תליתאי (לפרישה) בירחא תליתאי".

ויש לבאר מהי מעלת המספר שלש בשייכות לעניין התורה, דלכאורה הרי יש בתורה עוד עניינים שהם במספרים אחרים, כגון חמשת חומשי תורה וכה"ג? ומזה שבחרה הגמ' דוקא במספר שלש ע"כ שדוקא מספר זה מבטא את עניינה הפנימי של התורה.

ולבאר זה, תחילה יש לבאר מעלת מספר שניים על מספר אחד:

בעולם, וכן בטבעי בני אדם, ישנם ב' קוים ואופני עבודה כלליים, שהם חסד (אהבה) וגבורה (יראה). חסד עניינו הוא נתינה והשפעה, וגבורה ענינה הוא עשיית דין ומניעת ההשפעה למי שאינו ראוי. טבע בני אדם הוא שכל אדם נוטה לקו אחד בלבד, היינו יש מי שטבעו הוא דוקא בחסד ונתינה, ויש מי שטבעו להיפך (וכמאמר הגמרא (שבת קנו, א) "האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא וכו'").

והנה, כשאדם הוא בקו אחד בלבד, אינו בתכלית השלימות, ובלשון הזהר "קיימא דחד סמכא" (זח"ג כז, ב), כיון שהוא חסר בעבודתו את הקו השני, ושלימות הבריאה והעולם היא דוקא כשישנם ב' הקוים דוקא.

ע"פ האמור יש לבאר מה שאמרו רז"ל (זח"ג קצב, א ואילך. וראה ע"ז ב, ב. ספרי ברכה לג, ב) שבשעת מ"ת "החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון", וכשבא אצל בני ישמעאל, אמרו שאין ביכלתם לקבל את התורה, לפי שכתוב בה "לא תנאף", ודבר זה אינו בכחם. וכן כשהלך לבני עשו אמרו שאין ביכלתם לקבל את התורה לפי שכתוב בה "לא תרצח".

וע"פ הנ"ל יש לבאר הטעם מדוע אכן לא היה ביכולת בני ישמעאל ועשו לקבל התורה, מפני שענינו של ישמעאל הוא – חסד והשפעה לזולת (שהרי ישמעאל הוא בנו של אברהם שהוא מדת החסד), אלא שכיון שאצלו זה מצד הטבע בלבד, הרי הוא משתמש במדה זו בכ"ז מקום, גם במקום שאינו ראוי, ומזה מגיע הענין שלא תנאף, שהוא השפעה שאינה רצויה כו'. ועד"ז

ענינו של עשו הוא קו הדין כמ"ש (תולדות כז, מ) "ועל חרבך תחיה", וכיון שאצלו זה מצד הטבע, הרי הוא תמיד בקו זה, גם כשאנו ראוי.

ואילו דרך הישר על פי תורה היא דוקא כשישנם ב' הקוים – דפשיטא שצריך להיות קו החסד להשפיע ולתת, אך לפעמים צריך להיות במדת הדין, כמו בענין ד' מיתות ביי"ד.

ברם, גם זה אינו שלימות עניין התורה, שהרי גם כשישנם ב' הקוים דחסד וגבורה, הרי הם ב' מדות נפרדות, ושלימות ענין התורה היא "לעשות שלום בעולם" (רמב"ם סוף הל' חנוכה) – דהיינו התכללות ב' המדות יחד, שבקו החסד עצמו תהיה נרגשת הגבורה ובקו הגבורה עצמו נרגש החסד (ודגמא לזה הוא מה שאמרו (כתובות נ, רע"א) "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש", דהיינו שגם כשנמצא בקו החסד לתת צדקה, הרי נרגשת אצלו מדת הדין והצמצום שלא ליתן יותר מכפי הראוי. ועד"ז הוא להיפך, שגם כשעומד בקו הדין לדון ולהעניש את החייב, יהיה זה רק כפי הדרוש וכמ"ש (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך – ולא תשא עליו חטא").

וזוהי מעלת מספר שלש – שיש בו שלשה ענינים: קו החסד, קו הגבורה, וקו שלישי הכולל שניהם.

ומהו הדבר שלמעלה משני הקוים וכולל שניהם? הרי זה קבלת-עול מלכות שמים. שהרי שני הקוים דחסד וגבורה – קשורים עם טבע האדם. וכנ"ל, שיש מי שטבעו בחסד, ויש מי שטבעו בגבורה. משא"כ קבלת-עול – פירושה שמקבל על עצמו עול מלכות שמים, ענין שלמעלה מטבעו.

וכיון שקבלת-עול מלכות שמים היא היסוד והגישה לתורה ומצוות, כמאמר רז"ל "שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצוות" (ברכות רפ"ב), לכן נקראת התורה בשם "אוריאן תליתאי", כיון שיש בה שלשה ענינים: קו החסד, קו הגבורה, וקבלת-עול הכוללת ומחברת שני הקוים יחד.

ויתיצבו בתחתית ההר א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה
הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים
התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"ר אחא בר יעקב מכאן
מודעא רבה לאורייתא
(שבת פח, א)

מדוע יש "מודעא רבה לאורייתא" והרי "תליוהו זבין זביני' זביני'?"

איתא בגמרא, שבשעה שעמדו ישראל תחת ההר לקבל התורה "כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס. רש"י)".

וידוע להקשות בזה (ראה בארוכה שער יששכר (להרה"ק ממונקאטש) מאמרי חודש סיון מאמר מודעא רבה לאורייתא. ספרים שהובאו בפרדס יוסף עה"ת יתרו יט, יז): הרי הדין הוא ש"תליוהו זבין זביני' זביני'" (ב"ב מז, סע"ב), דהיינו שקנין שנעשה באונס מהני והוי קנין (כשקבל עבורו מעות, דאגב אונסי' וזוזי גמר ומקני), וא"כ, מהי ה"מודעא רבה", הרי גם מכירה באונס הוי מכירה?

והנה יש מתרצים (הובא בשער יששכר שם) ע"פ דברי בעל העיטור (הובא בב"י חו"מ סכ"ה) שדין זה ד"תליוהו זבין זביני' זביני'" הוא רק במכר ולא בקנין, דכשכופין את הקונה לקנות, לא נקנה החפץ להקונה בע"כ, וכיון שבמ"ת נקנית התורה לישראל – לא מהני קנין באונס, וזהו ה"מודעא רבה לאורייתא".

[ואגב אורחא יש ליתן טעם בדינו של בעל העיטור, דהנה בבעלות יש ב' ענינים: בעלות על גוף החפץ עצמו, וההשתמשות בהחפץ (וע"פ דרך: קנין הגוף וקנין פירות). והנה כשמגיע החמסן ואונס את האדם למכור את החפץ, הרי ההשתמשות כבר ניטלה ממנו בעל כרחו, והבחירה על הגמירות דעת בקנין היא רק לגבי הבעלות על עצם הדבר, שזוהי בעלות קלושה ביותר, ולכן אגב אונסו וזוזי גמר ומקני, ומהני הגמירות דעת הקלושה להפקיע את הבעלות גם באונס.

אמנם כאשר מגיע החמסן ואונס את האדם לקנות חפץ, צריך הקנין לפעול להעביר לרשותו הן הבעלות על גוף הדבר והן ההשתמשות (שהרי כאשר משתמש בהחפץ רק מצד הכפי' אין זו השתמשות כלל), וכיון שהקנין הוא באונס, אין כאן "גמר ומקני" באופן שיכול לפעול הקנין בב' הדברים].

אבל קשה על תירוץ זה, שהרי ה"מודעא רבה לאורייתא" אינה על קבלת התורה, אלא כדברי רש"י "שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם", דהיינו מה ששעבדו עצמם בשעבוד הגוף לקיים את התורה, ובזה שפיר אמרין "תליוהו וזבין זביני זביני"?

אך הנראה לומר בזה, על פי ביאור נוסף שהובא ליישב הקושיא (שער יששכר שם אות א), דהדין ד"תליוהו וזבין זביני זביני" הוא רק כשנותן המעות מיד, דאז אמרין דאגב אונסיה וזוי גמר ומקני, משא"כ אם יתנו המעות לאחר זמן, לא גמר ומקני באונס. ובנדו"ד, הרי קבלת שטר מצוות היא רק לאחר זמן, ד"היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", ולכן הוי מודעא שפיר.

ברם, גם ביאור זה אינו מספיק עדיין, דהא מצינו כו"כ מצוות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה. ועוד: כיון שדיבורו של הקב"ה חשיב מעשה (ראה ב"ר פמ"ד, כב), הרי מצד ההבטחה על השכר, חשיב כאילו כבר ניתן השכר במתן תורה, והדרא קושיא לדוכתא?!

ויש לבאר זה ע"פ תורת החסידות¹:

מבואר בספרי חסידות (ראה לקו"ת תזריע כ, ב. ובכ"מ) בפירוש דברי המשנה "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס", ש"פרס" הוא מלשון "פרוסה". היינו, שכל הגילויים אינם אלא הארה בלבד, ואילו אמתית הענין דשכר המצוות הוא גילוי העצמות, שבזה לא יתכן ענין של פרוסה, כיון שכל עצם בלתי מתחלק (ראה סה"מ תרפ"ט ע' 49, ובהנמסר שם בהערה 330).

וגילוי העצמות – אמתית הענין דשכר מצוות – יהי' לעתיד לבוא דוקא, דאף שפועלים זאת עתה ע"י קיום המצוות, מ"מ, גילוי הדבר יהי' לעתיד לבוא דוקא.

וכיון שאמתית הענין דשכר מצוות יהי' רק לעתיד לבוא, הרי אי אפשר לומר שישנו כבר הענין דקבלת שכר, ואגב וזוי גמר ומקני, ובמילא אתי שפיר שיש מודעא רבה לאורייתא שקבלוה באונס.

1. הערת המו"ל: הביאור דלקמן נאמר ע"י רבינו בקיצור נמרץ, וגם לא הוגה על ידו, ומאוד צמקו דבריו הק'. ואולי יש לומר בכוונתו הק':

מבואר בספרי חסידות בפירוש דברי המשנה "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס", ש"פרס" הוא מלשון "פרוסה". והיינו, שבשכר המצוות ישנן ב' דרגות: שכר המצוות שהוא בבחינת "פרוסה" ולא עיקר השכר, ובשכר זה נכלל כל שכר המצוות הקשור עם הבטחות גשמיות, ואפילו שכר רוחני כגון השכר דג"ע, אין זה אמתית ענין השכר, אלא "פרוסה" בלבד; ויש את אמתית ענין השכר שהוא דבר שלם ולא פרוסה, והוא השכר שיהי' לעתיד לבוא.

והנה, השכר שבגדר "פרוסה" הוא קיים עתה. ואף שלא ניתן בפועל, הרי הוא קיים במציאות עתה – ועל זה יתכן לומר שהבטחתו של הקב"ה חשיב מעשה כאילו כבר ניתן, וכנ"ל. אמנם עיקר ותכלית השכר הוא מה שיהיה לעתיד לבוא, ושכר זה אינו רק לעתיד לבוא בזמן, אלא גם במציאות, היינו שאינו קיים בזה"ז כלל, ולא רק שמחוסר מעשה הנתינה.

וכיון שגילוי זה יהי' רק לעתיד לבוא ממילא אתי שפיר, שעל גילוי זה א"א לומר שדיבורו של הקב"ה חשיב מעשה, כיון שאינו קיים במציאות כלל (וע"ד הדין דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם), ובכזה"ג שלא קיבלו את השכר לא אמרין אגב וזוי גמר ומקני, ושפיר הוי "מודעא רבה לאורייתא".

אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה
אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה
ולבסוף שקטה ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי
דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי ה' יתירה למה לי מלמד
שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים
התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו
(שבת פח, א)

איך יתכן שקיום העולם תלוי ב"קבלת התורה" והרי העיקר הוא "קיום" התורה?

על הפסוק "ארץ יראה ושקטה" איתא בגמרא: "בתחילה יראה ולבסוף שקטה", ומבואר
דבזמן בריאת העולם התנה הקב"ה תנאי עם מעשה בראשית: "אם ישראל מקבלים התורה אתם
מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו". ולכך לאחר שקיבלו ישראל את התורה נעשה
קיום בבריאה [וכמו שמודגש בפסוק: "יום השישי", היינו שקיום וגמר מעשה בראשית תלוי
ביום השישי "הששי המיוחד במקום אחר" ר' בסיון בו ניתנה תורה" (רש"י שבת שס)].

והנה בלשון הגמרא "אם ישראל מקבלים התורה" יש להבין, מה נוגע לעניין זה "קבלת
התורה"? הרי בפשטות קיום העולם תלוי בקיום התורה בפועל של בני ישראל?!

אלא יש לומר, שאדרבה: ההדגשה כאן היא קבלת התורה דוקא, ללמד שאפילו שישנה
"מחשבה טובה" ורק "ישראל מקבלים התורה", בכל זאת הקדוש ברוך הוא "מצרפה למעשה"
וכבר ראוי שבזכות זה יהיה קיום לכל מעשה בראשית.

ואם הדברים אמורים בנוגע לקיום העולם, ודאי הוא כך בנוגע לאדם עצמו: הרי "אין דנים
את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה" (ראש השנה טז, ב), ומכיון שהוא כעת עומד בתנועה
של התעוררות וקבלה טובה על עצמו, מגיעים לו על פי דין כל היעודים שהבטיח הקב"ה "אם
בחוקותי תלכו - שתהיו עמלים בתורה".

ונוסף לכך, הרי היעודים וההבטחות של הקב"ה לישראל הם בבחינת טבעת קידושין וכתובה
- דהרי מתן תורה הוא עניין הנישואין של הקב"ה וישראל - וחיוכי הבעל לאשתו חלים מיד,
בשעת הנישואין.

זאת ועוד: בדין שכירות פועלים ישנה הלכה שצריך לפסוק להם דבר קצוב "עד שלא יתחילו במלאכה", ואם לאו "אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו, לא יצאת ידי חובתך עמהן, שהן בני אברהם יצחק ויעקב" (בבא מציעא פג, א).

ואם בדין בעל הבית בשר ודם – שהפועל אינו מצפה מלכתחילה ליותר וגם אדונו לא הבטיח לו, בכל זאת – ככל שיתן לו יכול לטעון כנגדו "לא יצאת ידי חובתך", ודאי אם מדובר על מלך מלכי המלכים הקב"ה שבידו לתת ואף הבטיח במפורש, בודאי ע"פ דין צריך לתת כפי יכולתו לכל אחד ואחד מישראל – הצלחה מרובה בגשמיות וברוחניות.

אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע
יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי
השרת משתמשין בו דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח
עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע
(שבת פח, א)

מדוע ציוותה תורה גם על דברים שהיינו מקיימים בלי ציווי התורה ג"כ?

ידוע (ראה רמב"ן ואתחנן יט, ב, ובכ"מ) שישנם במצוות ב' סוגים כלליים: חוקים ומשפטים. חוקים הם המצוות שאין בהן טעם שכלי, ומשפטים הם המצוות המובנות בשכל אנושי, היינו שגם בלי ציווי התורה מובן בשכל הצורך בקיומן. וכדאיתא בגמרא (עירובין ק, סע"ב): "אלמלא ניתנה תורה, היינו למידין צניעות מחתול וגזל מנמלה כו'".

וצריך ביאור: לשם מה ציוותה תורה על קיום מצוות אלו? הרי גם לולי ציווי התורה היינו מקיימים אותן?

והעניין הוא, דהתכלית והמטרה היא שגם מצוות כאלו שבעיקרן הן מובנות והגיוניות, קיומן צריך להיות מצד שזהו רצון ה' וכך ציווה בתורה הק', ולא מצד ההגיון והשכל שיש במצוות אלו.

וזהו שישראל "הקדימו נעשה לנשמע", ד"נעשה" זהו העשיה עצמה דהמצוות מצד קבלת עול מלכות שמים, ו"נשמע" זוהי ההבנה וההשגה של טעמי המצוות (ע"ד הלשון (שמואל א ג, ט) "דבר כי שומע עבדך"), וישראל הקדימו נעשה לנשמע, מכיון שהבסיס ועיקר קיום כל המצוות - גם ה"משפטים" שיש בהם טעם והבנה, "נשמע" - הוא "נעשה", קבלת עול.

והיינו, שלא כדעת העולם שהתכלית היא לקיים את ה"חוקים" באותו אופן שמקיימים את המצוות השכליות (ה"משפטים"), אלא להיפך - שגם את המצוות שהשכל מחייבן (ה"משפטים") יש לקיים לא משום שהשכל מורה לעשות כן, אלא משום שמקבל עליו את עולו וגזירותיו של הקב"ה - כקיומם של ה"חוקים" (ראה גם סה"מ קונטרסים ח"א פד, א. שם קפ, סע"א. סה"מ תרפ"ז עמ' רג. סה"מ אידיש עמ' 46. ועוד).

ולכן נצטוונו בתורה גם על קיום ה"משפטים" - אף ש"היינו למידין צניעות מחתול וגזל מנמלה" - דלמרות שמצוות אלו מובנות בשכל אנושי, בכל זאת, לאחר ש"ניתנה תורה", צ"ל קיומן של מצוות אלו (לא מפני שלומד "צניעות מחתול וגזל מנמלה", ועד"ז בשאר המצוות השכליות, אלא) מפני ש"ניתנה תורה" (ראה גם לקו"ש ח"ח עמ' 130 ובהערה 49 שם).

מדוע נאמר "שרפו ידיהם מדברי תורה" ולא "שרפו ראשם" או "מוחם"?

"ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני" (יתרו יט, ב). רז"ל דרשו תיבת "רפידים" - "שרפו ידיהם מדברי תורה" (מכילתא ויל"ש עה"פ בשלח יז, ח). ויש לדייק בלשון "שרפו ידיהם מדברי תורה":

ענין התורה הוא - חכמה ושכל, וכמ"ש (ואתחנן ד, ו) "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", וענין השכל שייך להמוח שבראש, ואין לו שום שייכות לידיים, וכדאיתא בשער היחוד והאמונה (פ"ט) שה"אומר על איזו חכמה רמה ועמוקה שאי אפשר למששה בידים כו' כל השומע יצחק לו, לפי שחוש המישוש אינו מתייחס ונופל על עשיה גשמית הנתפסת בידיים". וא"כ הול"ל "שרפו ראשם", או "מוחם", "שכלם" וכיו"ב, ומפני מה נאמר "שרפו ידיהם מדברי תורה", דבר שאינו שייך לכאן כלל?!

והביאור בזה:

התורה אינה כשאר חכמות, שתכליתן היא רק השכל שבהן, אלא ענין התורה הוא - "ללמוד וללמד לשמור ולעשות" (אבות פ"ד מ"ה. ברכת אהבת עולם). יכול אדם ללמוד תורה ולהבינה, ועדיין לא השיג את תכלית ענין התורה, כיון שנשאר באופן שהוא והתורה הם שני דברים

שונים. וכפי שהיה הלשון אצל כ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע (ראה לקו"ד ח"ב רמו, ב. ובכ"מ): "הוא אמנם למד תורה, אבל התורה לא לימדה אותו", היינו שהתורה לא חדרה בתוכו.

וכדי שלימוד התורה יפעל בהאדם, אין די בלימוד התורה לבד, אלא דוקא על ידי קיום המצוות פועלת התורה וחודרת בהאדם.

וזהו דיוק הלשון "רפו ידיהם מדברי תורה" – כי, ידיים קאי על עשיית המצוות, שכן עיקר העשיה הוא בידיים, ו"רפו ידיהם" ענינו הוא – חלישות בקיום המצוות בפועל.

כאשר האדם הוא במצב של "רפו ידיהם" – הרי גם כשהאדם שקוע בשכל התורה, עלול לבוא אליו "עמלק", כמ"ש (בשלה יז, ח) "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", "שרפו ידיהם מדברי תורה לכך בא שונא עליהם" (מכילתא ויל"ש שם).

כעת יובן שהדרך לקבל את התורה היא: "ויסעו מרפידים – ויבואו מדבר סיני"; דלכאורה אינו מובן: למאי נפק"מ מאיזה מקום נסעו, שהכתוב צריך לפרש שמו של המקום?

אלא שהכתוב מלמדנו, שהדרך להגיע למתן תורה היא – ע"י "ויסעו מרפידים", להסיע עצמו מהמצב ד"רפו ידיהם". אין די בכך שהאדם מתחיל ללמוד תורה, אלא עליו גם לקיים בעצמו "ויסעו" – להסיע עצמו ממצב של "רפיון ידיים" – חלישות בקיום המצוות – ולהתחזק בקיום המצוות בפועל.

אריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני
הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא
אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה
דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם . . אמר
לו הקב"ה למשה החזיר להן תשובה . . אמר לפניו רבונו של עולם
תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך
מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה
למה תהא לכם . . שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב
קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם מיד הודו לו להקב"ה
(שבת פח, ב - פט, א)

מדוע לא ענה הקב"ה להמלאכים אלא אמר למשה שיענה להם?

איתא בגמרא דבשעה שעלה משה למרום טענו מלאכי השרת להקב"ה מדוע התורה לא
ניתנת להם, ואמר הקב"ה למשה להחזיר להם תשובה. וענה להם משה: "מה כתיב בה, אנכי
ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים . . למצרים ירדתם וכו'". היינו דהירידה למצרים היא
הנותנת שבני ישראל קיבלו את התורה, ולכך המלאכים שלא היתה להם שייכות לירידה למצרים
לא יכלו לקבל את התורה.

והנה הדבר דורש ביאור: מדוע לא ענה הקב"ה בעצמו לטענת המלאכים, ורק אמר למשה
שיענה להם ? !

והעניין הוא, דהנה מבואר בספרי הקבלה ובחסידות (ראה זה ח"ג כח, רע"א. תורה אור שמות נא,
ד. ובכ"מ) גודל מעלת נשמתו של משה רבינו, ששרשה גבוה למעלה.

ובכל זאת אנו רואים, אשר הוא עצמו - מבלי הבט על דרגתו הנשגבת והנעלית - ירד
למצרים, היינו שירד ברוחניות מדרגתו למצבם הירוד והשפל של בני ישראל "וירא בסבלותם"
(שמות ב, יא), וזאת כדי להתקשר אליהם ולסייע להם במצבם.

וזהו מה שהקב"ה אמר למשה דוקא "החזיר להם תשובה", שהרי אצלו היה עניין זה של
הירידה למצרים בפועל בפנימיות נפשו, ולכן הוא דוקא הסביר להמלאכים שקבלת התורה
תלויה בההכנה לזה - הירידה בפועל למצרים.

שוב מה כתיב בה כבוד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם (שבת פט, א)

כיבוד אב בבני נח

בנוגע לחיוב בני נח בכיבוד אב ואם מצינו דברים סותרים לכאורה:

בגמ' (סנהדרין נו, ב) איתא שבמרה נצטוו ישראל ב"שבע שקבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן . . כיבוד אב ואם", ומזה רא' לכאורה שלא נצטוו בני נח בכיבוד או"א (וכן משמע לכאורה מקידושין לא, א דאיתא שם בנוגע לב"נ ומצוות כיבוד או"א "שאינו מצווה"). אך לאידך מצינו שנענש חם על שביזה את אביו (נח ט, כב. וברש"י שם). וכן מצינו שנענש יעקב על "שלא קיים כיבוד אב ואם" כ"ב שנה (וישב לו, לד. וברש"י שם). ומכ"ז (ומעוד מקומות) משמע שגם לפני מתן תורה ומרה היו בני נח חייבים בכיבוד אב ואם.

ויש לומר הביאור בזה, שבכיבוד אב ואם יש ד' ענינים, ובחלק מהם חייבים גם ב"נ ובחלקם נצטוו גם ישראל:

א. איסור ביזוי או"א. ובזה ודאי חייבים גם בני נח, שגם אם לא נצטוו לכבדם, אסורים לבזותם. ולומדים זה מהכתוב במשלי "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם, יקרוה עורכי נחל גו'" (משלי ל, יז), והיינו, שאפילו עורב, טבעו להעניש את הבז לאביו ולאמו. וא"כ ברור שגם בני אדם חייבים להתנהג כן, וכמאמר רז"ל, ש"אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וכו'" (עירובין ק, סע"ב). והיינו שעל בני אדם ללמוד הנהגות טובות מבעלי חיים, אפילו אם "לא ניתנה תורה" ח"ו.

ב. כאשר האב זקוק לסיוע ועזר מבנו, הנה מצד "ישובו של עולם" חייב הבן לעזור לו ולסייע בעדו. ובזה חייבים גם בני נח, כמו שכתב הרמב"ן (וישלה לו, יג) שמצות דינין, שבני נח חייבים בה, כוללת גם את כל הדברים הנוגעים ל"ישובו של עולם". והיינו, שלא חייבים בזה בני נח כמצוה בפני עצמה, אלא כחלק מ"ישובו של עולם".

ג. מצות כיבוד אב ואם כמצוה בפני עצמה, שחייבים לכבדם גם כאשר לא זקוקים לעזר וסיוע. והיא מצוה שכלית וענין שבין אדם לחבירו, אם מצד ענין של הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו לו אביו ואמו וסייעו לחינוכו, או גדר של פריעת חוב.

ד. במצות כיבוד אב ואם יש גם גדר של בין אדם למקום, כמו שכתב הרמב"ן (יתרו כ, יג), דמה שכיבוד אב ואם בעשרת הדברות הוא ביחד עם מצוות שבין אדם למקום הוא דמכיון שהאב "משתתף ביצירתו" הרי כיבוד או"א הוא "כבוד הא-ל".

ונמצא שבשני הפרטים האחרונים חלוקים ישראל מהאומות, שגדר "בין אדם למקום" שבכיבוד או"א נתחדש רק בעשרת הדברות, ובוודאי שקיים רק בישראל. ובענין 'הג' אפילו אם נאמר שגם בזה חייבים בני נח, הרי זה רק חלק מ"ישוּבו של עולם" ולא כמצוה בפני עצמה, שבזה נצטוו ישראל.

כבוד ההורים – כבוד הקב"ה?

בנוגע לעשרת הדברות כתב הרמב"ן "עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד הא-ל, כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה, ונשאר חמשה לאדם בצרכו וטובתו" (רמב"ן עה"ת יתרו כ, יג).

ומדברי הרמב"ן מובן שכיבוד אב ואם הוא גם בכלל דברים שבין אדם למקום, ולכן מקומו בעשרת הדברות הוא בחמשת הדברות הראשונים שכולם ענינים שבין אדם למקום.

ויש לבאר עומק כוונת הרמב"ן:

אף שבנוגע לכל הדברים שבעולם, האמת היא שהקב"ה הוא המנהיג את העולם ו"זן את העולם כולו", מ"מ ברוב הפעולות והענינים שבדרך הטבע, נראה כאילו האדם עושה כן בכח עצמו. אך בנוגע ליצירת ולד אמרו חז"ל 'ג' שותפין הן באדם כו' בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני" (קידושין ל, סע"ב). והיינו, שאין זה בכח האדם לבדו להביא את הולד לעולם אלא אך ורק בצירוף "שותפות" גלוי' דהקב"ה, ש"נותן בו רוח ונשמה כו'" (נדה לא, א).

ויתירה מזו, גם חלק האב והאם תלוי באופן גלוי בהקב"ה, וכידוע, שכח ההולדה שבנבראים אינו בהם מצד עצמם אלא הוא רק בכח האין סוף והבלי-גבול של הקב"ה. כי נבראים מצד עצמם הם מוגבלים, ולא יתכן שייך שיהי' בהם כח ההולדה שהוא כח בלי גבול, להוליד עד אין סוף, ואינו אלא מצד כח הא"ס של הקב"ה שנקבע בגוף האדם בכח המפליא לעשות (ראה לקו"ת שה"ש לט, ד ואילך. סה"מ תרנ"ז ע' קעט ואילך).

וכמו שרואים, שיש כמה בני אדם שהם בריאים ושלמים בתכלית הבריאות, ועד שאין שום חסרון כלל באברי גופם, ומ"מ אינם מולידים. לפי שענין ההולדה אינו ענין טבעי לבד, אלא תלוי בהמשכת כח הקב"ה להיות ההולדה.

ועפ"ז יש לומר, שזהו עומק כוונת הרמב"ן ד"כבד את אביך כבוד הא-ל כי לכבוד הבורא

צוה לכבוד האב המשתתף ביצירה", דיש לפרש כוונתו, דמכיון שיצירת הולד (ע"י כח ההולדה) הרי היא רק בכח האין סוף שבהורים, שנמצא בהם רק מפני שהקב"ה קבע כח של א"ס בטבע האדם, אם כן, כיבוד אב ואם אינו כבודם מצד עצמם, אלא רק כבוד הא-ל, היינו, כח הא"ס שבהם.

וזהו הטעם לזה שכיבוד אב ואב היא בעיקר מצוה שבין אדם למקום ("כבוד הא-ל"), דמכיון שכל ענין הכבוד כאן הוא רק מצד כח הא"ס של הקב"ה שנמשך באופן של בלי גבול בעת הולדה שע"י אב ואב, לכן, שייך לומר, שהכיבוד שמכבדים את האב ואם הוא "כבוד הא-ל", גדר "בין אדם למקום".

מאי הר סיני הר שירדה שנאה לעכו"ם עליו

(שבת פט, א)

שנאה כהכנה ללימוד התורה – מדוע?

לכאור' תמוה, שהרי פלא הדבר שהקב"ה שהוא טבע הטוב להיטיב, יקשור את נתינת התורה, שהיא תורת חסד, עם ענין של "שנאה" – היפך הטוב והחסד!

אלא שבזה מרומזת דרישה עיקרית הנדרשת כהכנה ללימוד התורה:

"מדבר" הוא מקום שאינו מושב בני אדם, ואין בו בעלי חיים, אילנות וצמחים. והיינו, שאין בו דברים שעלולים לבלבל ולהפריע ללימוד התורה. רמז לכך שאדם הלומד תורה, צריך לפנות הוא את דעתו מכל הדברים המבלבלים. ולא זו בלבד, אלא שה"מדבר" צריך להיות "מדבר סיני" – מלשון שנאה. כי בשעת לימוד התורה, לא די שיפנה דעתו מכל דבר וענין אחר; כדי שלימוד התורה יהי' בשלמות, נדרשת מהלומד תנועת נפש של סלידה מכל עניני העולם,

"שנאה" ושלילה מוחלטת של כל דבר שעלול לבלבל ולהפריע ללימוד התורה.

ויש לומר שזהו גם פירוש דברי המדרש (במדב"ר ריש פ' במדבר) "כל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקר, אינו יכול לקנות את החכמה והתורה, לכך נאמר במדבר סיני". והיינו שעל האדם "להפקיר" את כל עניני העולם, כדי שאלו לא יבלבלוהו בשעת לימודו.

תורת חיים

"נעשה ונשמע" במצוות ובלימוד התורה

היסוד של "נעשה ונשמע" והקדמת הקבלת עול בקיום המצוות ובגישה ללימוד התורה, עד שמגיעים להבנה והשגה - 'נשמע'

שכל המיוסד על "נעשה ונשמע"

פרשת השבוע, פרשת ואלה המשפטים, מכילה ברובה מצוות כאלו, שלכאורה כלל אין צורך להגיע דוקא למתן תורה, כי השכל של אדם נורמלי תובע ומצדיק אותן.

אלא זהו לימוד והוראה לכל הזמנים ולכל המקומות, שאפילו הדברים הפשוטים ביותר הקשורים ביושר ושכל, יש להם השפעה על האדם ושומרים עליו מיצר לב האדם רע מנעוריו - רק אם הם מיוסדים על "נעשה ונשמע" של קבלת התורה, כלומר, על הרגש של אמונה וקבלת עול הקב"ה, רבון כל העולמים, שאלו הן הוראותיו ולכן חייבים לציית להם; ללא זה אי אפשר לסמוך על השכל והיושר האנושי. הנסיון הוכיח, שהיכן שחסר יסוד האמונה והחינוך הדתי, יורד האדם ר"ל לעתים קרובות מאוד מדרך הישר ועושה דברים שהם היפך היושר ואפילו היפך השכל.

(תרגום מאגרות קודש ח"י עמ' שמוח-ט)

דבר ראשון - מקיימים הפקודה!

...כמדובר כמה פעמים ומבואר כן בתורתנו תורת חיים, השי"ת מזמין ליהודי מזמן לזמן בחייו הפרטיים ענינים והוראות שיכול ללמוד מהם בנוגע לרוחניות, בעבודת האדם. והרי אלה שנמצאים בצבא רואים ומרגישים כדבר טבעי ופשוט שכשמקבלים פקודה ממפקד נאמן, לכל לראש מקיימים הפקודה, ואחר כך, כשיש זמן לזה, מתבוננים בטעם הפקודה וכו'. ואם אפילו לא מוצאים טעם, מבארים על יסוד המציאות שמפקד הצבא בודאי יודע יותר טוב מקצין בצבא ואין צריך לומר מחייל פשוט.

לאידך מובן גם כן, אשר לא לקיים הפקודה, או לדחות מילוי הפקודה עד שיבין אותה גם בשכלו הוא, אין זה רק ענין פרטי או ענין הנוגע לו ולקצינו, אלא נוגע לכל הפלוגה, ואם שעת חירום היא אפשר להיות שנוגע לכל הצבא, וכל המדינה וכו'.

ועוד נקודה בזה, שקיום הצו, עם כל חשיבות המעשה התלוי בזה, הרי לכל לראש החשוב הוא שתהי' משמעת החלטית, בלי כל דיחוי במילוי הפקודות תיכף ומיד, בלי דיחוי, ועל אחת כמה וכמה בלי סירוב.

ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה אלא שכמה פעמים ככה הוא בנוגע לצייוי מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שנתן בתורתו לעמו ישראל, לכל אחד ואחת עד סוף כל הדורות, והודיע שאינו מבקש לפי כחו הוא הבלתי מוגבל, אלא לפי כח האדם המצווה; אלא שעל האדם לקיים באופן של "נעשה ונשמע (נבין)" שהוא יסוד קבלת התורה והמצוות במעמד הר סיני.

וזאת לדעת שכל ישראל ערבים זה לזה. ועוד אמרו חכמינו ז"ל¹, והמורה הגדול הרמב"ם מביא זה כהלכה ברורה², שכשיהודי צריך לעשות מעשה, וכן בדיבור ומחשבה, צריך לחשוב שהוא שקול וכל העולם שקול, ועל ידי מעשה אחד שלו יכריע הן לעצמו והן בהנוגע לכל העולם כולו.

ובודאי למותר להוסיף ביאור בהאמור.

ומובן שהכוונה לו ולכל חבריו שליט"א הנמצאים בסביבתו, ויותר לכל בני ישראל באשר הם שם, אשר כולם נמצאים במצב של מלחמה רוחנית, וכלשון הכתוב³ "כי אתם המעט מכל העמים", ואדרבה ביתר שאת, כי "נעשה ונשמע" ומסירת נפש בצבא גשמי בעיקר קשור בענייני הגוף וגשמיות, משא"כ "נעשה ונשמע" בנוגע לתורה ומצוות⁴ הרי זה נוגע גם לעולם הזה וגם לעולם הבא.

(אגרות קודש חכ"ז עמ' ד ואילך)

התשובה האחת לשתיים עשרה השאלות

במענה למכתבו . . שמסיים בשתיים עשרה שאלות וכותב שיש עוד לשאול, אבל אין לדבר סוף. הנה לבד זאת שלא במכתב יכולים לענות על שתיים עשרה שאלות כאלו, העיקר שכאשר ישיבו על אלו השתיים עשרה, הנה היצר יציג אחרות במקומן ועוד גדולות במספרן מן הסתם.

והעיקר שלבחור כגילך אין זה ענין לחפש שאלות ולחשוב שזה שלא קבלת עד עתה תשובה על כל השאלות, זוהי הסיבה מה שחסר בהתמדה ושקידה. ענינו של בן ישיבה בכלל – הוא ללמוד תורה ולחפץ להבין מה שכתוב בה, וכלל וכלל לא לחתור (גריבלעץ) אפשר יכולים לחדש קושיא שאחרים לא עמדו על זה, ולחקור מי יוכל לתרצה.

ולדוגמא כמו אחד שמתחיל להתלמד חכמת הרפואה להבדיל, ולמחרת אחר ההתחלה, יודיע למוריו שמוכרחים לתרץ לו מדוע כאשר מרפאים ענין זה וזה נותנים כדורים מרים, אפשר יכולים להיות הכדורים מתוקים, מדוע צריכים לנתוח, ירפאו בלי ניתוח וכו' וכיו"ב, ומבלי הבט על זה שכותב הנך שכבר שתי שנים שלומד אתה בישיבה, הנה לגבי העומק שישנו בתורתנו

1. קידושין מ, ב.

2. ה"ל תשובה פ"ג ה"ד.

3. דברים ז, ז.

הק' - הנה זה אפשר רחוק יותר מאשר הידיעה של המתחיל ללמוד חכמת הרפואה יום הראשון, לגבי ידיעת רפא שגמר.

מובן שאין כוונתי בזה לאמר, שלא צריכים להבין מה שכתוב בתורה, ואדרבה זהו חיוב ללמוד תורה באופן ובדוקא להבינה, אבל מוכרח להיות הקדמת נעשה לנשמע, ענין של קבלת עול, שאז אין מניחים עצמו לבלבול מהיצר מללמוד תורה בהתמדה ושקידה, ואז אפילו אם ישנה איזה קושיא, אין פועל זה על ההתמדה והשקידה, ובפרט כאשר תעבור עוד הפעם על השתים עשרה קושיות, הנה כמו שכותב אתה בעצמך בתחלת מכתבך, זה דברים שבודאי גדולי ישראל עמדו על זה, ויודעים אנו שלמדו תורה בהתמדה ושקידה וקיימו מצות בהידור הכי גדול, שמזה מובן א) שישנו תירון משביע רצון, ב) ואם יש פרט שלא מובן כולו, בשכל, אין זה נוגע לגמרי להנהגה כמו שיהודי צריך להתנהג ע"פ התורה, כי מהו הפלא שאדם לא מבין מה שהקב"ה מבין כביכול, אדרבה הפלא הוא בנהפוך, שיש ענינים מחכמתו ורצונו של הקב"ה שהיא התורה, שאדם שהוא בעל גבול מבינו בשכלו הגבולי.

ויהי רצון שתעזוב דרך החתירה (גריבלען זיך) ולחפש קושיות, שזה לגמרי לא מענין, ותתן עצמך לקיים מאמר המשנה "אני נבראתי לשמש את קוני", ובפרט כאשר מתקרבים אנו לזמן מתן תורתנו שכנ"ל קבלוה ע"י הקדמת נעשה לנשמע וכמרז"ל שכן דוקא צריך להיות שאז "תומת ישרים תנחם"⁴, ובאם אחרת ח"ו וכו' (עיין מסכת שבת פ"ח סע"א). בברכה לבשו"ט.

(אגרות קודש חפ"ו עמ' קנ"ד ואילך)

התחלת הלימוד בקבלת עול, ואחר כך זוכים ל"נשמע"

במענה על מכתבו המודיע אשר נכנס ללמוד בשיבת תורת אמת, ומבקש ברכה להצליח בלימודו, הנה ידוע פסק רז"ל⁵ יגעתי ומצאתי תאמין, והדבר בידו הוא, ובפרט בימי סגולה האלו דההכנה לקבלת התורה, ויחקוק בלבו ומוחו אופן ההכנה לקבלת התורה שהוא נעשה ונשמע, ששני הענינים גם יחד ישנם בלימוד התורה גופא, היינו שלכל לראש צריך לעסוק בלימוד התורה מתוך קבלת עול, אף שאינו מבין עדיין הנחיצות של יגיעת נפש ויגיעת בשר בזה, ורק אחר כך יזכה לנשמע, ובאופן כזה הרי מקבלים את התורה וזוכים ללמדה בהצלחה ביראת שמים ולכוין אל האמת, וכמובא כל זה בכמה מקומות בתורת החסידות היא תורת דברי אלקים חיים. בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים.

(אגרות קודש ח"ו ע' 10)

בהנוגע לשאלתו באיזה דרך לומדים פנימיות התורה . . פנימיות התורה היא חלק מהתורה וכשמה, ובמילא לימודה הוא על דרך לימוד כל החלקים שבתורה, היינו בהקדמת נעשה לנשמע (שפירושו הבנה והשגה, מלשון "דבר כי שומע עבדך"⁶) ובמילא בפעמים הראשונות קולטים

4. קידושין פב, ב.

5. משלי יא, ג.

6. מגילה ו, ב.

7. שמואל א ג, ט.

רק שטחיות הענינים, וכשלומדים שלא על מנת לקנותר וחפצים באמת להבין תורתו של הקב"ה - אז מצליחים מלמעלה וכמארז"ל⁸ לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא צריך סייעתא דשמיא, וכמארז"ל (סנהדרין צג, ע"ב) שהלכה כמותו מפני שהו' עמו. והוא הדין בנדון דידי' שילמוד תורת החסידות בשופי ולא יתעכב בתחילת הלימוד על הפרטים שבזה, וכמו שעשה כשהתחיל ללמוד גמרא, ואז במשך הזמן יצליח.

(אגרות קודש ח"י עמ' קסא)

קבלת עול - הדרך להצלחה

במענה על מכתבו . . הנה ידוע שקבלת התורה בכללותה היתה באמירת נעשה ונשמע, וביארו רז"ל שזהו דוקא על ידי הקדמת נעשה לנשמע (שפירושו הבנה והשגה ומלשון דבר כי שומע עבדך), היינו הענין דקבלת עול.

ודבר זה צריך להיות נשנה בכל יום ויום, וכפסק המשנה (ברכות ריש פרק ב') בנוגע למצות קריאת שמע שמחויב בה פעמיים בכל יום וענינה קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצות.

והוא הדין בנוגע אליו ולחבריו, אשר בני ישראל הכשרים בודאי רצונם להצליח בלימוד תורתנו הק', ואין לזה דרך אחרת כי אם בהקדמת קבלת עול, היינו לשמוע להנהלת המוסד הק' בו לומדים לאחר שיעצו לפניהם הטעמים והנימוקים שלהם, אבל אז עליהם להשמע להחלטתם וזוהי הדרך להצלחה.

(אגרות קודש ח"י עמ' קסב)

"נעשה" וקבלת עול רק בתחלה

ובטח למותר להדגיש עוד הפעם, שאף שמבואר בכמה מקומות ולא רק בתורת החסידות אלא אפילו בספרי מוסר של אינם יהודים, על דבר ההכרח של קבלת עול, ובלשון רבותינו ז"ל הקדמת נעשה לנשמע, פשיטא שאין הכוונה בזה לסיגופים ושבירת הנפש והגוף בתמידיות, אלא אך ורק להכשרת הדרך להגברת הצורה על החומר, האמת על השקר, ובדרך ממילא הטוב האמיתי (שסוף סוף זהו ג"כ הטוב בחיי העולם הזה) על הרע, אלא שכיון ש"אדם" עיר פרא יולד" ו"נופת"¹⁰ תטופנה שפתי זרה (ורק) אחריתה מרה כלענה" - צריכה להיות ההתחלה בעשי' ואפילו בדרך קבלת עול, וככל שתהי' התחלה זו עמוקה יותר תוקדם ההבנה שזהו הדרך להטוב והאמת.

ומובן ג"כ שאי אפשר לקבוע מסמרות כמה זמן תאריך הנהגה בדרך קבלת עול בימים ושעות, כיון שזהו תלוי ברוחו וטבעו של כל אחד ואחת בתנאי המקום והזמן כו' וכו'.

(אגרות קודש ח"י עמ' רלז)

8. יומא כו, א.

9. איוב יא, יב (בשינוי).

10. משלי ה, ג.